

## MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATI QURILISH SOHASI TARIXIDAN

**Mirzayev Xusniddin Xolmo‘minovich,**

*Surxondaryo viloyati Termiz shahar kasb-hunar maktabi*

*Yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktori o'rinbosari,*

*Termiz davlat universiteti erkin tadqiqotchisi*

UDK: 94(575.1)

<https://orcid.org/0009-0009-9116-5829>

**Annotatsiya:** Mamlakatimiz mustaqillikka erishganidan so‘ng qurilish majmuasi, qurilish va pudrat ishlarini tashkil etish sohasida chuqur tarkibiy o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror va mutanosib rivojlanishi uchun qurilish majmuasini bozor talablariga muvofiq rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xususan, qurilish materiallari ishlab chiqarish tarmog‘ini keng ko‘lamda rivojlantirish, zamonaviy fan-texnika yutuqlari talablariga javob beradigan qurilish materiallarini tayyorlashni yo‘lga qo‘yish hamda qurilish infratuzilmasini takomillashtirish soha oldidagi strategik vazifa qilib belgilandi

**Kalit so‘zlar:** qurilish majmuasi, “O‘zqurilish materiallari” aksiyadorlik kompaniyasi, “O‘zsanoatqurilishbank”, “Uzun ixtisoslashtirilgan uy-joy qurilish” korxonasi, temir-beton.

**Аннотация:** После обретения независимости нашей страны в сфере строительного комплекса, строительных и подрядных работ осуществляются глубокие структурные изменения. Особое внимание уделяется развитию строительного комплекса в соответствии с требованиями рынка для стабильного и пропорционального развития отраслей экономики. В частности, в качестве стратегической задачи отрасли определены масштабное развитие сети производства строительных материалов, подготовка строительных материалов, отвечающих требованиям современных научно-технических достижений, совершенствование строительной инфраструктуры.

**Ключевые слова:** строительный

комплекс, акционерное общество «Узкурилиш хурилиш», «Узсаноаткурилишбанк», предприятие «Узунское специализированное жилищное строительство», железобетон.

**Abstract:** After the independence of our country, deep structural changes are being implemented in the field of construction complex, construction and contracting works. Special attention is paid to the development of the construction complex in accordance with the market requirements for the stable and proportionate development of economic sectors. In particular, the development of the construction materials production network on a large scale, the preparation of construction materials that meet the requirements of modern scientific and technical achievements, and the improvement of the construction infrastructure were defined as a strategic task for the sector.

**Key words:** construction complex, "Uzkurilish khurilish" joint stock company, "Uzsanoatkurilishbank", "Uzun specialized housing construction" enterprise, reinforced concrete.

**KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/ INTRODUCTION).** Shiddat bilan qad ko‘tarayotgan ijtimoiy obyektlar, ko‘p qavatli turar joylar va umuman olganda, barcha turdagi bunyodkorlik ishlari o‘z navbatida sifatli qurilish mahsulotlariga bo‘lgan talabni kuchaytirmoqda. Shu bois, ushbu yo‘nalishdagi ishlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, yangi turdagi energiya tejankor qurilish materiallari ishlab chiqarish, sohaga investorlarni keng jalb qilish orqali yirik loyihalarni amalga oshirish, tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash borasida tizimli ishlar

amalga oshirib kelinyapti. Buning natijasida sohada jiddiy o'zgarishlar yuz beryapti.

#### **ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).**

S.N.Tursunov, A.H.Aramov, A.Q.To'xtayevlar tomonidan tayyorlangan "Surxon vohasi quruvchi bunyodkorlari tarixidan" deb nomlangan monografiyada vohaning qadimgi davrdan to hozirgi davrgacha qurilish tarixi va uning bosqichma-bosqich rivojlanishi, me'moriy obidalarining turlari, uning o'ziga xos shakl va bezaklari, mustaqillik yillarida qurilish sohasida erishilgan yutuqlar, o'z kasbining fidoyisi bo'lgan quruvchilarga oid manbalar xolisona bayon etilgan. Bundan tashqari qurilish sohasi tarixini yoritishda davriy matbuot va arxiv hujjatlarining ham o'rni katta va bu manbalardan biz maqolani yozish jarayonida unumli foydalandik.

**МУҲОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION).** 2004-yilga kelib, qurilish sohasining mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 6,8-7,0 foiz miqdorida bo'lib, kapital qurilish hajmi va o'sish sur'atlari bo'yicha Hamdo'stlik (MDH) davlatlari ichida oldingi o'rinlarni egallab kelmoqda. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.Karimovning 2003-yil 6-maydagi "Kapital qurilishda iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirishning asosiy yo'nalishari to'g'risida"gi Farmoni talablarini bajarish yuzasidan hamda bozor munosabatlarini rivojlantirish, qurilishda narxlarni shakllantirish, investitsiya jarayonining barcha qatnashchilarida pirovard natijalar, investitsiya loyihalarini amalga oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 11-iyundagi 261-sonli hamda 2003-yil 3-iyuldagi 302-sonli qarorlari qabul qilindi.

Ushbu jarayonlar samaradorligini oshirish uchun quyidagi tadbirlar amalga oshirildi:

- xususiy qurilish firmalari tashkil etilishini rag'batlantirish, qurilish sohasida kichik korxonalarni va tashkilotlarni tuzish. Bozor infratuzilmasini rivojlantirish;

- kapital qurilishda loyiha va pudrat ishlari bozorini tashkil etish, shartnomaviy

munosabatlar rolini oshirish, qurilish va loyiha ishlarini bajarishga buyurtmalarni faqat tender orqali joylashtirish, qurilishni tashkil qilishning asosiy shakli sifatida inshootni to'liq qurib bitkazishga o'tish;

- investitsiya loyihalarini tayyorlash darajasini oshirish, ularni tayyorlash, ko'rib chiqish va tasdiqlash tartiblarini mukammallashtirish;

- qurilish me'yoriy-texnik asoslarini yangilash;

- sohaning barcha boshqaruv bo'g'inlarida institutsional o'zgarishlarni amalga oshirish, qurilish majmuasini bir-ikki bo'g'inli boshqaruv tizimiga o'tkazish orqali mukammallashtirish;

- ishlab chiqarishga samarali, tejamkor asbob-uskunalar va mexanizmlarni keng jalb qilish;

- qurilish, pudrat tashkilotlarida ishlab chiqarish va mehnatni tashkil etishning zamonaviy shakllari va usullarini joriy etish;

- qurilish ishlarini bajarish muddatini qisqartirish va tannarxini pasaytirish hamda boshqa bir qator tadbirlarni amalga oshirishga e'tibor qaratilmoqda.

Natijada mamlakatimizda qisqa vaqt ichida qishloqlarni kompleks rivojlantirish, namunaviy loyihadagi zamonaviy uy-joylar bunyod etishning mustahkam tizimi shakllandi.

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov insonning ongi, tafakkuri, dunyoqarashi o'zgarmas ekan, uning hayotga bo'lgan munosabati o'zgarmaydi[4], deganida milliy ma'naviyatimizni yuksaltirishni, sog'lom va barkamol avlodni, mustaqil fikrli yoshlarni tarbiyalashni bosh vazifa qilib belgilaganida, qishloqlarimizdagi paxsa devorli, ko'rimsiz uylar o'rnida namunaviy loyiha asosidagi zamonaviy uy-joylar qurish harakatini boshlaganida xalqimizning ertangi kuniga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, o'z-o'zimizni qadrlash, hech kimdan kam bo'lmay yashash maqsadini ilgari surgani bugun barchamizga yaxshi ayon bo'lmoqda.

O'tgan yillar davomida bizning dunyoqarashimiz, ong-u shuurimiz o'zgardi. Bu mamlakatimizning, xalqimizning istiqlo

yillarida erishgan eng buyuk natijalaridandir. Bu o'zgarishlarni qishloqlarimiz timsolida yanada yorqinroq ko'rishimiz mumkin.

Istiqlolning ilk yillaridan Yurtboshimiz qishloq infratuzilmasini yaxshilashga, aholining turmush farovonligini oshirishga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Natijada minglab qishloqlarimiz toza ichimlik suvi, tabiiy gaz bilan ta'minlandi. Tekis va ravon yo'llar, ko'priklar barpo etildi. Zamonaviy kasb-hunar kollejlari, maktablar, maishiy xizmat va savdo shoxobchalari qishloqlarimiz chiroyiga chiroy qo'shmoqda.

Aholi salomatligini saqlash, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ommaviy va bolalar sportini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar samarasida o'tgan yillar davomida qishloqlarimizda 3 ming 200 ta qishloq vrachlik punktlari, mingdan ortiq sport inshootlari bunyod etildi[4].

Bunday ezgu ishlarning barchasi inson manfaatlarini ta'minlashdek olijanob maqsadga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Shu bois qishloq joylarda infratuzilma tarmoqlari - uy-joy qurilishi, tabiiy gaz, toza ichimlik suvi, elektr energiyasi ta'minoti, yo'llarning holatini yaxshilash, transport va kommunikatsiya xizmatlarini yanada rivojlantirishga, qisqacha aytganda, qishloq hayotining sifati va madaniyatini yangi pog'onaga ko'tarishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Qishloqqa sanoatni, xizmat va servis shoxobchalarini olib kirish, ixcham va zamonaviy texnika hamda texnologiyalar bilan jihozlangan qayta ishlash korxonalarini barpo etish va shu hisobdan qishloq aholisi, avvalambor, yoshlarni ish bilan ta'minlash, odamlarning daromadi-yu farovonligini oshirish borasidagi ishlar o'z samarasini berayotir.

Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda, barchamizning ildizimiz, tomirimiz, avvalambor, qishloq zaminiga borib taqaladi. Vatan degan ulug' va muqaddas tushuncha odamzod uchun go'yoki qishloq timsolidan boshlanadi. Yurtimizning yanada obod, xalqimiz hayotining yanada farovon bo'lishi, Eng avvalo qishloqlarimizning taqdiri va kelajagi bilan bog'liqdir.

Namunaviy loyihalar asosida zamonaviy uy-joylar qurish harakati qishloq hayotining saviyasi va madaniyatini oshirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning eng oliy bosqichi bo'ldi. Bu olamshumul islohot bizning qishloq haqidagi tasavvurimizni, qarashlarimizni, qishloq va qishloq ahliga bo'lgan munosabatimizni tubdan o'zgartirib yubordi.

2009-yil 3-avgustdagi Birinchi Prezident I.Karimovning "Qishloq joylarda uy-joy qurilishi, ko'lamini kengaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarori asosida belgilangan, qulay va barcha kommunal xizmat sharoitlariga ega bo'lgan yakka tartibdagi uy-joylar qurish borasidagi harakat endilikda ommaviy tus oldi[5]. Ayniqsa, davlatimiz rahbari tavsiyasi bilan yakka tartibda qurilayotgan uy-joylar loyihalarining qulaylik nuqtai nazaridan qaytadan ko'rib chiqilib, ajratiladigan yer uchastkalari maydonini olti sotix qilib belgilash to'g'risida qaror qabul qilingach, bunday uylarga qiziquvchilar soni yanada ortib bormoqda.

2010-yili mamlakatimizda 159 ta tumandagi 223 ta qishloq massivida 6800 ta ana shunday uy-joy barpo etilib egalariiga topshirildi[5]. Ushbu maqsadlarga qariyb 430 milliard so'm miqdoridagi kapital qo'yilmalar, jumladan 250 milliard so'mdan ortiq uzoq muddatli imtiyozli kreditlar yo'naltirildi. Bu mablag' 2009 yildagiga nisbatan 9 barobar ko'p bo'ldi[4].

Qishloqlarda namunaviy loyihalar asosida uy-joy qurilishi Dasturi doirasida so'nggi besh yilda (2009-2014 yy) mamlakatimizning 159 qishloq tumanida 900 dan ziyod yangi qishloq uy-joy massivlari barpo etilib, namunaviy loyihalar asosida maydoni 4.5 million kvadrat metr bo'lgan 33,5 mingdan ortiq yakka tartibdagi uy-joylar qurilib, foydalanishga topshirildi.

Shu bilan birga, qishloq joylarda barpo etilgan yangi massivlarda 760 kilometr avtomobil yo'llari, uzunligi 1,6 ming km dan ziyod ichimlik suvi quvurlari, 1,2 ming km elektr va gaz ta'minoti tarmoqlari, 800 dan ortiq ijtimoiy, ishlab chiqarish va bozor infratuzilmasi obyektlari qurildi[6].

Yangi qishloq massivlarining barpo etilishi ijtimoiy obyektlar, jumladan zamonaviy maktablar, maishiy xizmat ko'rsatish shoxobchalari, bolalar sport maydonlari va boshqa inshootlar qurish, umuman, infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Mamlakatimiz qishloqlarida namunaviy loyihalar asosida uy-joy qurilishini moliyalashtirish dinamikasi (milliard so'm miqdorida)

2010 yil-428,9 milliard so'm

2011 yil-576,5 milliard so'm

2012 yil-906 milliard so'm

2013 yil-1,400 milliard so'm miqdorida uy-joy qurilishi moliyalashtirildi[7].

Xalqaro ekspertlarning fikricha, qo'lg'a kiritilgan bunday yuqori ko'rsatkich O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanayotganidan, ayniqsa, qurilish industriyasida kechayotgan jadal o'zgarish va yangilanishlardan dalolat beradi. Chunki ulkan inshootlarning tez va sifatli tiklanishi qurilish materiallari bilan qay darajada ta'minlanishiga bog'liq. Shu ma'noda, mamlakatimiz bunyodkorlarining omadi chopgan.

Ularning asosiy qurilish materiallariga bo'lgan ehtiyojining 70 foizi o'z tarkibiga 100 dan ortiq korxonani birlashtirgan "O'zqurilish materiallari" aksiyadorlik kompaniyasi tomonidan kafolatli ravishda yetkazib berilyapti. Respublikamiz bo'yicha 2011-yilning yanvar-sentyabr oylarida 828 ta ishlab chiqarish obyektlari foydalanishga topshirilgan bo'lsa, shuning 234 tasi qurilish materiallari sohasiga to'g'ri keldi[8]. Bunda mahalliyashtirish Dasturi doirasida hayotga tatbiq etilayotgan loyihalarning ahamiyati ayniqsa katta bo'layotir. Dastur doirasida 2011- yilning to'qqiz oyi ichida 30 turdagi mahsulotlar mahalliyashtirildi.

Qumqo'rg'on tumanidagi "Surxon" kombinati mehnatkashlari temir-beton buyumlari ishlab chiqarish bilangina chegaralanib qolmay, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar turini ko'paytirish, xorij investitsiyasini joriy etish hisobiga yangi ish o'rinlari barpo qilishga katta e'tibor berilyapti. Korxonada 2008 yili xitoylik

hamkorlar bilan birgalikda shifer tayyorlash yo'lga qo'yildi. O'tgan vaqt davomida talab va taklifdan kelib chiqib aholi va qurilish tashkilotlari uchun o'ta zarur buyum sifatini yaxshilash choralari izlashmoqda.

Shu paytgacha alibaster va sement qorishmasini tayyorlashda oddiy usul qo'llanilgan bo'lsa, endilikda shifer tayyorlashning shu jarayoniga yangi texnologik uskunalar o'rnatildi. Korxonada har oyda avvalgidek 700 ta emas, 2000 dona sifatli shifer ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi[9]. 2011-yili korxona uchun "O'zsanoatqurilishbank" dan milliard so'm kredit olib, yangi texnologik liniyalar sotib olindi.

Natijada korxona 2010-yili 3 milliard so'mlik qurilish mahsulotlari ishlab chiqargan bo'lsa, shulardan 2 milliard so'mligini temir-beton mahsulotlari tashkil qildi[10]. Namunaviy loyiha asosida qurilayotgan uy-joylarni pishiq g'isht bilan yetarli darajada ta'minlashga hissa qo'shayotgan xususiy korxonalardan biri Denov tumanidagi "Boboqul O'roqov" xususiy korxonasi 2009-2010 yillarda 1,5 million dona devorbop material, pishiq g'isht yetkazib berdi. Kichik korxona kuniga AG-21 qurilish agregati yordamida 30-35 ming dona g'isht ishlab chiqarmoqda. Korxonada ishchilar uchun bepul issiq ovqat, ishchilarni tashish uchun esa avtobus tashkil qilindi, ishchilar rag'batlantirib kelinmoqda.

Sariosiyo tumanida "5-Sariosiyo qurilish" mas'uliyati cheklangan jamiyat (MChJ) ida blok g'isht ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. Ushbu loyihani amalga oshirish uchun 100 million so'm sarflandi. Yigirma kishi mehnat qilayotgan kichik korxona jamoasi hududdagi qurilish tashkilotlariga dastlabki 60 ming dona sifatli devorbop material yetkazib berdi[11].

2011-yili Uzun tumanidagi "Jayxun Amur servis" xususiy korxonasida turli o'lchamdagi mixlar ishlab chiqarish o'zlashtirildi. 145 million so'mlik mablag' evaziga amalga oshirilgan ushbu loyiha tufayli oyiga 15 million so'mlikdan ortiq qurilish materiallari tayyorlash imkoniyati yuzaga keldi[12].

2011-yili Uzun tumanlik tadbirkor

Zokirjon Isoqov shag'al hamda qum saralashga mo'ljallangan, qiymati 500 million so'mlik texnologik liniyani ishga tushirdi. 20 kishi bandligi ta'minlangan ushbu kichik korxonada "Uzun ixtisoslashtirilgan uy-joy qurilish" korxonasida qisqa muddatda buyurtmachilarga 160 million so'mlik qurilish ashyolari yetkazib berildi[13].

Angor tumanidagi "Angorplast" kichik xususiy korxonasi qurilish obyektlariga sifatli mahsulotlar yetkazib bermoqda. Tadbirkor Rajab Sheraliyev rahbarligidagi kichik korxonada 12 turdagi penoblok va plitka ishlab chiqarilmoqda. O'nga yaqin kishi ish bilan ta'minlangan kichik korxonada qurilish materiallari turi yanada ko'paytirib borilmoqda[5;52].

2011-yili Qumqo'rg'on tumanida yana bir

kichik korxona "Barakat" nomli qurilish korxonasida yangi pardozlash sexi 30 million so'mlik mablag' hisobiga ishga tushirildi. Yangi sexda kuniga 8 tonnagacha pardozlash materiallari ishlab chiqarilmoqda.

**XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION).** O'zbekistonda so'nggi yillarda barcha sohalar kabi qurilish sohasini rivojlantirishga ham alohida e'tibor berilmoqda. Tizimni yanada takomillashtirishga qaratilgan hukumat va davlat rahbarining farmon hamda qarorlari, qabul qilingan davlat dasturlari, ular ijrosini ta'minlash, tarmoqda islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha olib borilayotgan tadbirlar natijada bunyodkorlik ko'lamlari tobora kengayib bormoqda.

#### **ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):**

1. O'zbekiston Respublikasining shaharsozlik kodeksi. Toshkent, Adolat, 2004.
2. Бозорбоев Н. Хушназаров Б. Курилиш машиналари. — Т., 2001.
3. Сурхон воҳаси курувчи бунёдкорлари тарихидан. Тузувчи муаллифлар С. Турсунов ва бошқ. Маъсул муҳаррир Т.Пардаев. — Тошкент: «Yosh avlod matbaa», 2022. — 162 б.
4. Халқ сўзи. 2011 йил, 14 июль, 116-сон, 2 б. 48.
5. Ўзбекистон овози. 2011 йил, 23 июнь, 75-сон, 3, 52 б.
6. Халқ сўзи. 2014 йил. 24 июнь. 121-сон. 1 б. 49.
7. Халқ сўзи. 2013 йил. 16 апрель. 72-сон.
8. Халқ сўзи. 2012 йил. 5 январь. 3-сон. 2 б. 50.
9. Сурхон тонги. 2009 йил, 10 апрель, 14-15 сон.
10. Правда Востока. 24 мая. 2011 г. № 100. 51.
11. Халқ сўзи. 2011 йил, 7 июнь, 11-сон.
12. Халқ сўзи. 2011 йил, 27 июль, 146-сон.
13. Халқ сўзи. 2011 йил, 19 июль, 140-сон.